

RUSYA FEDERASYONU'NDA ÖZERK CUMHURİYETLERİN SİYASAL YAPISI: TATARİSTAN ÖZERK CUMHURİYETİ

Osman AĞIR¹, Gül DEMİR²

ÖZ

Etnik çeşitliliği, devlet yönetimi, devasa coğrafyası ve birçok özelliği ile Rusya Federasyonu şahsına münhasır bir ülke ve medeniyettir. Rusya Federasyonu'nun en karakteristik özelliklerinden birisi özgün bir federatif yapıya sahip olmasıdır. Asimetrik ve hiyerarşik bir düzeni olan Rusya federalizminde federe birimlerin hepsi eşit özerklik haklarına sahip değildir. Örneğin çalışmanın konusunu oluşturan Tataristan Cumhuriyeti, sahip olduğu yüksek düzeydeki özerkliği, bu özerkliğin kazanılması ve sürdürülmesi bakımından Rusya Federasyonu'nun diğer federe cumhuriyetleri arasında farklı ve ayrıcalıklı bir konumdadır. Bu çalışmada, Rusya'daki federal yapı genel hatlarıyla ele alınmış, federe cumhuriyetlerin farklı özerklik durumları, sebepleri ve bu sebeplerin sonucu olarak Rusya federalizmindeki asimetrik yapı incelenmiştir. Asimetrik Rusya federalizmi içerisinde ise Tataristan Cumhuriyeti'ne ayrıca yer verilmiştir. Zira Tataristan Cumhuriyeti; Müslüman-Tatar kimliği, güçlü ekonomisi ve merkezi hükümet ile geliştirdiği iyi ilişkileri sayesinde federe cumhuriyetler arasında özgün bir yönetim olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Tataristan Cumhuriyeti'nin özerkliğini ve özgünlüğünü destekleyen olay ve olguları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, federalizm, Rusya Federasyonu, Tataristan, cumhuriyet

¹Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, osmanagir(at)hotmail.com

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, guldemir0680(at)gmail.com.

THE POLITICAL STRUCTURE OF THE AUTONOMIC REPUBLICS OF RUSSIAN FEDERATION: AUTONOMOUS REPUBLIC OF TATARSTAN

ABSTRACT

Russian Federation is an exclusive country and civilization thanks to its ethnic diversity, state administration, huge geographical features and many more. One of the most characteristic features of the Russian Federation is that it has a unique federative structure. Russian federalism, an asymmetric and hierarchical regime, does not have equal autonomy rights to all federal units. For example, the Republic of Tatarstan, which constitutes the subject of work, has a high level of autonomy, which is different from other federated republics. In this study, the federal structure in Russia was examined in general, the different autonomy situations of federations, the causes and the asymmetric structure in Russian federalism as a result of these reasons. This study aims to reveal the events and phenomena that support the autonomy and authenticity of the Republic of Tatarstan, which has emerged as a unique management among the federated republics thanks to its Muslim-Tatar identity, strong economy and good relations with the central government.

Keywords: Russia, Federalism, Russian Federation, Tatarstan Republic

1. GİRİŞ

Etnik çeşitliliği, devlet yönetimi, devasa coğrafyası ve daha birçok özelliği ile Rusya Federasyonu şahsına münhasır bir ülke ve medeniyettir. Topraklarının büyük kısmı Asya kıtasının kuzeyinde, on bir saat dilimi boyunca uzanan Rusya Federasyonu, 17.098.242 km²lik (www.aa.com.tr) coğrafyası ile yüz ölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. Zengin maden ve enerji kaynaklarının yanı sıra, barındırdığı etnik çeşitlilik, dinsel çeşitlilik ve kültürel görünüm bakımından da zengin ve renkli bir ülkedir. Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi "Federasyon'dur." Devasa topraklarına ve coğrafyasına bağlı olarak farklı noktalar arasında ulaşımın ve iletişimin ne kadar zor olabileceği tahmin edilebilir bir durumdur. Bunların yanı sıra nüfusun çok dağınık ve sürekli hareket halinde olması da merkezi otoritenin güçlü olduğu bir siyasi yapıyı zorlaştırmıştır. Bu faktörler göz önüne alındığında Federalizm, Rusya Federasyonu için işlevsel bir devlet biçimi olarak görünmektedir. Dünyadaki birçok federalizm örneği ile kıyaslandığında şüphesiz Rus Federalizmi en şahsına münhasır olandır. SSCB'nin dağılmasının ardından içeride çok fazla etnik sorunlar yaşayan Rusya Federasyonu'nun etnik sorunlarını çözmekte attığı ilk adım 31 Mart 1992'de yaptığı Federasyon Anlaşması'dır. Federe Birimleri belirleyen bu anlaşma ile günümüz Rusya Federasyonu'nun federal yapısına doğru ilk adım atılmıştır. 1992 Federasyon Anlaşmasını en hızlı ve kesin şekilde reddeden cumhuriyet SSCB'nin dağılmasının hemen ardından bağımsızlığını ilan eden Tataristan Cumhuriyeti olmuştur. Tataristan'ın bu kararlı çıkışı, 1994 yılında merkezi hükümet ile Federasyon arasında imzalanan bir anlaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu anlaşma ile Tataristan bağımsızlık haklarının bir kısmından vazgeçmiş olsa da anlaşma, merkezi hükümet ve federe birimler arasında imzalanarak Rusya Federasyonu'ndaki asimetriyi iyice belirginleştiren ikili anlaşmaların ilki olmuştur. Dini ve etnik olarak farklılıklarına rağmen kültürel ve siyasal anlamda RF'nin homojen bir uzantısı görünümü veren Tatar toplumunun bir özerk cumhuriyet olarak RF içerisindeki toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamdaki yeri ve önemini anlaşılması bu çalışmanın itici gücünü oluşturmaktadır.

Çalışma, Rusya Federalizmi içerisinde Tataristan Cumhuriyeti'nin sahip olduğu yüksek özerklik ve bu özerkliği elde etme ve sürdürme biçimleri nedeniyle diğer federe cumhuriyetler arasında farklı ve ayrıcalıklı olduğu iddiasındadır. Tataristan'ın RF ile masaya oturabilmesinin ve özerk bir cumhuriyet olarak geniş yetkilere sahip olmasının arkasında hem RF'den hem de Tataristan'ın kendisinden kaynaklanan siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler mevcuttur. Bu çalışmada bahse konu sebepler incelenerek Tataristan Cumhuriyeti'nin özel konumu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde RF'yi tanıtan genel bilgiler verildikten

sonra üçüncü bölümde, RF'nin siyasi tarihi ve federalizmin gelişme süreci tarihsel dönüm noktalarıyla birlikte incelenecektir. Dördüncü bölümde öncelikle Tataristan Cumhuriyeti tanıtılacak ve sonrasında Tataristan Cumhuriyeti'nde siyasal dönüşüm süreci ve cumhuriyetin hükümet sistemi hakkında bilgi verilecektir. Son bölümde ise Rusya federalizminin bir parçası olarak Tataristan Cumhuriyeti'nin RF için ne ifade ettiği, önemi ve Rus-Tatar milletlerinin toplumsal ilişkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2. RUSYA FEDERASYONU ÜLKE PROFİLİ

Topraklarının büyük kısmı Asya kıtasının kuzeyinde, on bir saat dilimi boyunca uzanan Rusya Federasyonu, 17.098.242 km²'lik coğrafyası ile yüz ölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir. 2017 yılı itibarıyla 146 milyon 800 bin nüfusa sahip olan Rusya Federasyonu'nda %77,7 Rus, %3,7 Tatar, %1,4 Ukraynalı, %1,1 Başkurt, %1 Çuvaş, %1 Çeçen ve %14'ü diğer etnik gruplar olmak üzere toplam 193 farklı etnik grup yaşamaktadır (RF Devlet İstatistik Kurumu, 2017). Bir Avrasya Devleti olan Rusya Federasyonu topraklarının sadece %25'i Avrupa kıtasında yer almaktadır. Ülke nüfusunun %79'u Rusya'nın Avrupa kıtasındaki kesiminde ikamet etmekle beraber, sanayi ve tarımsal üretimin %85'i bilimsel ve teknolojik araştırmaların %90'dan fazlası da yine burada gerçekleşmektedir (Atasoy, 2011: 5). Rusya Federasyonu, sadece bir yüzyılda hem ideolojik hem kurumsal açıdan önemli olaylara sahne olmuş bir ülkedir. Michail Federoviç'in, 2 Mayıs 1613 tarihinde, taç giymesıyla birlikte Rusya'da Romanov hanedanının hâkimiyeti başlamıştır. Romanov hanedanının siyasi hâkimiyeti 1917 Ekim Devrimine kadar sürmüştür. I. Dünya Savaşında bitap düşen Çarlık Rusyası Bolşeviklerin 1917'de gerçekleştirdiği büyük devrimle son bulmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Marks ve Engels'indüşüncelerini benimseyen muhalif grup Bolşevikler tarafından Ekim 1917 devrimiyle resmen kurulmuş; dünya, Batı -özellikle de- ABD ile Sovyet Rusya arasında yaşanan olağanüstü bir rekabete tanıklık etmiştir (Riasanovsk, Steinberg, 201: 501-514).

1980'li yılların sonlarına gelindiğinde ise rakip ideoloji kapitalizmin ve küreselleşmesinin başarısı karşısında oldukça güç kaybeden, ülkedeki ekonomik durgunluğa çözüm üretemeyen sosyalist ideoloji, kendi sonunu fark etmiş ancak bu durumdan kurtulamamıştır. Birçok özerk cumhuriyetin birlikten ayrılmasının ardında, ordu içinde bir grup darbe yapmaya teşebbüs etmiştir. Ardından dönemin devlet başkanı Yeltsin, tankın üzerine çıkarak darbeye direnmiş ve onun öncülüğünde Sovyet Cumhuriyetleri liderleri Sovyetler Birliğini dağıtmışlardır. Yeltsin'in liderliğinde bugünkü Rusya Federasyonu ortaya çıkmıştır (Alkan, 2013: 257).

Sosyalist ekonomiyi geride bırakan Rusya Federasyonu'nda, ekonomik yapı değişse bile politik kültürdeki devamlılık devam etmektedir. Uzun süren Komünist partisi deneyiminin ardından halk hala siyasi parti kavramına şüpheyle bakmaktadır ve ülkedeki siyasi partilerin temsil kabiliyeti düşüktür. Rusya Federasyonu'nda, Birliğin yıkılmasının hemen ardından uygulanan dönüşüm politikaları giderek hızını yitirmektedir (Yılmaz, 2006: 365). Birleşik Rusya Partisi'nin tek parti dönemini andırıcısına ağırlık kazanması; petrol ve doğal gaz şirketlerinin doğrudan ve dolaylı olarak devlet denetimine geçmesi, bürokrasinin güçlenmeye başladığını kanıtlar nitelikte örneklerdir.

3. RUSYA FEDERASYONU'NUN SİYASAL YAPISI

1917 Ekim devrimine kadar çarlar idaresinde "mutlak monarşi" ile yönetilmiş olan Ruslar, devrim sonrası kurulan SSCB döneminde tüm hükümet ve devlet faaliyetlerini kontrol eden Komünist Parti tarafından idare edilmişlerdir.

1993 Rusya Federasyonu Anayasası ile ise Komünist rejim resmi olarak tarihe karışmıştır. Bu anayasa ile Rusya'daki politik sistemi güçlü başkanlık iktidarı biçimlendirmiştir. RF'deki başkanlık sistemi biçimsel olarak Batıdaki başkanlık sistemlerine benzese de, pratikte gelişmiş kapitalist ülkelerde benzerine rastlanmayan özgün bir sistemdir. Burjuva demokrasisinin, politik diktatörlüğün ve otokrasinin belli öğelerinin tamamen kendine özgü bir karışımı olan tarihi bir olgudur (Kagarlitski, 2008: 199).

3.1. Genel Hatlarıyla Rusya Federasyonu'nun Siyasal Sistemi

Ruslar, 12 Aralık 1993 tarihli referandumla birlikte yeni bir anayasanın kabulüyle, yeni bir siyasi sistemlerini hayata geçirmişlerdir. Roskin'e göre (2009: 350) De Gaulle'ün 1958 Fransız Anayasası'ndan oldukça etkilenmiş olan bu yeni anayasanın öngördüğü hükümet sistemi yürütmede başkanı öne çıkaran Fransız tipi yarı başkanlık modeline oldukça benzemektedir. 1993 Anayasası'na göre yasama organı olan Federal Meclis çift kamaralıdır. Alt meclis Devlet Duması'dır ve 450 milletvekilinden oluşmaktadır. Duma için milletvekilleri 4 yıllığına seçilmektedir. Üst meclis olan Federasyon Konseyine, Rusya Federasyonunun her federe unsurunun temsili ve yürütme organlarından birer temsilci olmak kaydıyla ikişer temsilci katılmaktadır (RF Anayasası, 95-96).

Devletin ve yürütmenin başı devlet başkanıdır. Başkan en güçlü figürdür ve Anayasa başkana oldukça çok yetki vermiştir. Başkan gücünü sınırlı miktarda paylaştığı bir başbakan atar veya görevden alabilir. Buradan yola çıkarak Rusya Federasyonunda görünürde iki başlı olan yürütme görevi aslında başkanın

idaresindedir (Yayla, 2015: 153). Başkanın bu derece güçlü olduğu Rusya Federasyonu, selefi SSCB, ABD, Kanada ve Almanya gibi bir federasyon olmasının yanı sıra merkezi güç benzerlerine kıyasla çok ön planda olmuştur. Birliğin uzun süre kaderini tayin eden siyasetçi Stalin, dil ve kültürün bir siyasi dinamik olabileceğini fark ederek; bu milletlere çok fazla siyasi bağımsızlık vermeden kültürel olarak kendilerini özerk hissetmelerine izin vermiştir (Roskin, 2009: 343). Stalin'in bu hareket tarzı günümüz Rusya Federasyonu'nda özerk cumhuriyetlerin sınırlı siyasi bağımsızlığına rağmen kültürel olarak hala hayatta olmasına olanak sağlamıştır. Bu durum da siyasi varlıklarını güçlendirmektedir. Bahse konu Cumhuriyetler ve Rusya Federasyonu'nun diğer "unsurları" Rusya'nın mevcut Federal Sistemini oluşturmaktadır.

3.2. Rusya Federasyonu'nun Federal Sistemi

Devletlerin, siyasal egemenliğin kuruluş biçimine bağlı olarak, Üniter, Federal, Konfederal olmak üzere 3 farklı kuruluş biçimi vardır. Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi olan ve çalışmanın bu bölümünde değinilecek olan, kuruluş biçimi ise Federasyon'dur. Federasyon, kavram olarak, "kendi içlerinde belli bir özerkliği koruyarak iki veya daha fazla devletin aynı merkezi iktidara tabi olmak suretiyle oluşturduğu devlet topluluğu" olarak ifade edilmektedir. Federal devlet, yetkilerini paylaştığı, birçok devletten oluşmaktadır. Tek bir tip, özellikleri tam olarak belirlenmiş bir federalizmden bahsetmek mümkün değildir. Bu bakımdan dünyadaki federal devlet sayısı kadar federalizm vardır diyebiliriz (Teziç, 2008: 128-129). Rusya Federasyonu'nda da, dünyadaki diğer federalizm örneklerinden oldukça farklı bir federatif yapı işlemektedir.

SSCB'nin dağılmasının ardından içeride çok fazla etnik sorunlar yaşayan Rusya Federasyonu'nun etnik sorunlarını çözmekte attığı ilk adım 31 Mart 1992'de yaptığı Federasyon Anlaşması'dır. Federasyon Anlaşması, Federal Hükümet ile diğer Federal Birimler arasında yetki paylaşımını belirlemiştir. 1993 Anayasası'nın 3. kısmında 1996 yılında yapılan değişiklikle Rusya Federasyonu 89 Federal birime ayrılmıştır. Anayasada bu birimlerden "unsur" (subject) olarak bahsedilmektedir. Günümüz Rusya Federasyonu, 22 Cumhuriyet, 9 Toprak (Kray), 46 Bölge (Oblast), 3 Federal Kent (Moskova ve St. Petersburg, Kırım), 1 Özerk Bölge (Oblast) ve 4 özerk alan (Okrug) olarak 85 Federe Birimden oluşmaktadır (RF Anayasası, md. 65). 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle birlikte, Kırım'a Cumhuriyet, Sivastopol'e ise Federe Kent statüsü verilmiştir. Rusya Federasyonu'nun unsurları böylece 83'ten 85'e yükselmiştir. Anayasanın unsurların görev ve yetkilerini açıklayan maddelerinde, bu unsurların siyasal ve ekonomik açıdan eşit haklara sahip olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak gerçekte yetkiler açısından unsurlar arasında bir eşitsizlik söz konusudur. Bu sebeple Stepan, Rusya

Federalizmini "Asimetrik Federalizm" olarak tanımlamıştır (Stepan, 2000: 145). Rusya Federasyonu'nun asimetrik federalizminde en üstün konumda olan unsur "cumhuriyetler"dir. Cumhuriyetler, egemenliği federal hükümetle paylaşan bağımsız devletler olarak kabul edilirler ve merkezi anayasaya aykırı olmamak şartıyla kendi anayasa ve yasalarını yapabilirler. Asimetri yaratan diğer bir durum ise federe devletler ile Federasyon arasındaki ikili anlaşmalardır. Bunun en bariz örneği Tataristan olarak gösterilir (Russell, 2015: 8). Zengin petrol kaynakları bulunan Tataristan 1992 tarihli Federasyon Anlaşmasını imzalamakta çekince gösterince iki yapılanma arasında bir anlaşma imzalanmıştır (Tataristan Anlaşması, 1994). Rusya Federalizmi aynı zamanda merkezden atanan valilerin idare ettiği 8 adet üst federe birim varlığı ve bu birimlerin karar ve işlemleri yerel federe birimlerin karar ve işlemlerinden üstün kabul edilmesi bakımından "Hiyerarşiktir" (Ağır, 2015: 47). Seçilmiş yerel diktatörlerin cumhuriyetleri kişisel istismar alanları haline getirdiği düşüncesindeki, Rusya Federasyonu döneminin en etkin siyasetçisi Putin ise, başkana cumhuriyet yöneticilerini atama yetkisi tanıyarak buna son vermeye çalışmıştır. Ayrıca oluşturduğu 8 büyük birimin yöneticilerini de kendisi belirleyerek gücü yeniden Moskova'da toplamıştır (Roskin, 2009:352). Genel duruma bakıldığında ikili anlaşmalara sahip cumhuriyetler, yüksek özerkliğe sahiptir. Ancak bu tek başına yeterli olmayıp, cumhuriyetin kullandığı haklara, esas olarak vergi gelirleri üzerindeki kontrollere, doğal kaynaklarına, dış ekonomik ilişkilere girme yeteneklerine ve devlet kurumlarını ne derece kontrol edebildiklerine bağlıdır. İkili anlaşmalar imzalayan tüm cumhuriyetlerin yüksek düzeyde özerklikleri yoktur, ancak bu özgürlüğe sahip üç cumhuriyet, Tataristan, Başkurdistan ve Saka cumhuriyetleri geniş haklarını ikili anlaşmalarla elde etmişlerdir (Kjeldsen, 1998: 364). Özerk cumhuriyetlerin bir kısmı, kendi egemenliğine sahip olmayan ancak egemenlik, toprak parçası, halk gibi devlet işaretlerinin neredeyse tüm özelliklerine sahip olan "sınırlı güçler" olarak hareket etmektedirler. Bu cumhuriyetler, herhangi bir devletin doğasında bulunan niteliklere sahiptir ancak uluslararası egemenlik, vatandaşlık ve ulusal sınırlar gibi bazı önemli konularda ise yetkileri kısıtlanmıştır. Bu hususta, Tataristan Cumhuriyeti, sahip olduğu özerklik ve bu bağımsızlığı elde etme ve sürdürme biçimleri nedeniyle cumhuriyetler arasında farklıdır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Tataristan Cumhuriyeti'nin bu özel durumu ayrıntılı olarak incelenecektir.

4. Tataristan Cumhuriyeti'nin Yönetim Sistemi

1994 yılında Rusya Federasyonu ile imzaladığı ikili anlaşma ile "özerk cumhuriyet" statüsüne kavuşan Tataristan Cumhuriyeti'nde siyasal yapı, büyük oranda RF ile geliştirilen ilişkiler çerçevesinde oluşmuştur. Çalışmanın bu

bölümünde, Tataristan'ın mevcut hükümet sistemini ve erklerini analiz edebilmek amacıyla öncelikle Tatar siyasi tarihi genel hatlarıyla incelenecektir.

4.1. Tataristan Cumhuriyeti

Tataristan, Rusya'nın etnik açıdan en renkli alanlarından biridir. 2010 Nüfus Sayımına göre, 17 milletten fazla etnik grubun temsilcileri burada yaşamaktadır Nüfusu 8 bini aşan 8 büyük etnik grup da burada yer almaktadır. Tatarlar, Ruslar, Çuvaşlar, Uşaklar, Mordovyalılar, Maris, Ukraynalılar ve Başkurtlar. Tataristan halkları arasında en büyük grup Tatarlardır (2 milyondan fazla kişi veya %53,2), bunu Ruslar (1,5 milyondan fazla kişi veya %39,7) ve Çuvaşlar (116,2 bin kişi veya %3,1) izlemektedir (Tataristan Hükümeti, 2017). Tataristan Cumhuriyeti, Moskova, St. Petersburg, Krasnodar Bölgesi, Başkurdistan Cumhuriyeti, Moskova, Sverdlovsk ve Rostov Bölgeleri'nden sonra nüfus bakımından Rusya'da sekizinci sırada yer almaktadır. 3.893.800 nüfusu bulunan Cumhuriyet, Volga Federal Bölgesi'nde nüfus bakımından ikincidir. Başkenti olan Kazan, en kalabalık ilidir (Tataristan Hükümeti, 2017). Tatar ve Rus dilleri ülkenin resmi dilleridir (Tataristan Anayasası, md.8).

Tatar adı farklı dönem ve topluluklarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. Orhun yazıtlarında Tatar adı Türk olmayan yazıtları göstermek için kullanılmıştır. Moğol tarihlerinde ise bir Moğol halkının adıdır. Ruslar ise bu adı yüzyıllarca Avrupa Rusya'sında yaşayan Müslüman-Türk halklar için kullanmışlardır. Altın Orda Devleti'nin 1437'de küçük Hanlıklara ayrılmasından sonra da Tatar adı Volga'daki Türk toplulukları göstermek için kullanılmaya devam etmiştir (Ceylan, 1998: 13). Bugün Tatarların yaşadığı İdil-Ural bölgesine çok erken dönemlerde Türk kavimleri yerleşmeye başlamıştır. M.S. 100-374 yılları arasında bölge Hunların hâkimiyeti altında kalmıştır. Hun İmparatorluğu döneminde devletin bir parçası olan Bulgar Türkleri İdil kenarına göç etmişlerdir. Bulgar Türkleri bugün İdil-Ural bölgesinde yaşayan Tatar, Başkurt ve Çuvaş Türklerinin ortak atalarıdır (Kurat, 1987, 315).1552'de Rus Devleti Tatar Kazan Hanlığına son vermiş Rus-Tatar ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Siyasî bağımsızlıklarını kaybeden Tatarlar, iki yüz seneden fazla siyasi, ekonomik ve dini konularda baskı altında kalmışlardır (Kappeler, 1994: 143).

1774 yılında yaşanan Pugaçev İsyanının ardından az da olsa iyi gelişmeler yaşanmış, Rus hükümeti Tatarlara çeşitli alanlarda özgürlükler sağlamıştır. Bu dönemde müftülükler gibi dini idareler kurulmuş ve iktisadi özgürlüklerine tekrar kavuşan Tatarlar, aynı dili konuştukları aynı dine inandıkları Orta Asya toplumlarıyla önemli ticaret ağı geliştirmişlerdir (Deliömeroğlu, 1997: 5).

Tatarların Sovyetler Birliği'ne bağlı da olsa yeniden bir devlet kurabilmesi ise 1920 yılında mümkün olmuştur. 1917 yılında Ufa'da toplanan "İç Rusya ve Sibirya'nın Müslüman Türk Tatarları Millet Meclisi" bir İdil-Ural Devleti kurmak istese de Komünist Rejim buna engel olmuştur. Bunun üzerine Tatarlar 1919'da Başkurt, 1920 yılında ise Tatar Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerini kurmuşlardır (Kamalov, 2007: 125). Tatarlar Stalin'in ölümünden sonra hem siyasi hem sosyal açıdan daha fazla hak elde etmeye başlamışlardır. Tatar Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Tatarlar önemli görevlere getirilmeye başlamıştır. 1980 sonlarında Gorbaçov'un "açıklık" politikasıyla bağımsızlık talepleri dile gelmeye başlamış ve Sovyetler Birliği resmen dağılmadan Tataristan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık bildirisi tanınmayan Tataristan bugünkü statüsünü 18 Mart 1994 yılında Rusya Federasyonu ile imzaladığı anlaşma ile kazanmıştır. Bu anlaşma ile Tataristan bağımsızlık iddiasından geri adı adım atsa da, Rusya Federasyonu'nun diğer özerk Cumhuriyetlerine tanınmayan çok önemli haklar elde etmiştir (Deliömeroğlu, 1997: 7).

Tataristan Cumhuriyeti'nde Ruslar toplam nüfusun yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Federasyon tarafından yapılan resmi söylem ve propagandalarda, Rusların ve Tatarların yüzyıllardır barış içinde yaşadıklarına sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Bu açıklamalar belirli bir ölçüde doğrudur. Tatarların sosyal ve siyasal alanda gördüğü baskı çoğunlukla yetkililer tarafından gerçekleştirilmiştir. Rus ve Tatar hakları, sosyal alanda ziyadesiyle uyum sağlamış ve doğrudan karşı karşıya gelmemiştir. Zira eski Kazan Hanlığı topraklarındaki Ruslar çok ırklı, çok toplumlu bir toplumda yaşamaya alışkındırlar (Filatov, 1998: 266). Yüzyıllar süren birlikte yaşamanın ve böyle bir barış ve huzur ortamının bir sonucu olarak Tatar toplumsal ve siyasal kültürünün Rus hegemonyası ve "SoftPower"ı altında kalmadığını söylemek doğru olmayacaktır. Dolayısıyla Tatarlar sosyolojik olarak Avrasyalı Slav kültürünün de bir parçasıdır.

Genel olarak Müslüman Tatar toplumu kendi dilini, gelenek-göreneklerini ve Tatar kimlik bilincini Rus himaye ve baskılarına rağmen günümüze getirmeyi başarmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından öne çıkan Tatar kimliği ise Tataristan Cumhuriyeti'nin özgün iç ve dış politikasına olumlu yönde etki etmektedir. İslam dini ve Tatar etnik kimliğini bir çatı altında birleştirerek Avrasyacılık ve Batıcılık arasında tercih yapmak yerine üçüncü ve bağımsız bir yol olan Euroislamlılık etrafında birleşmişlerdir. Özellikle Tatar dış politikası üzerinde bu fikir akımının etkileri oldukça barizdir. Bağımsızlığın ilan edildiği 1990'lı yıllardan beri Tatar iç ve dış politikası İslam milliyetçiliği çerçevesinde RF'nin politikalarını dengeleme yönünde gelişmiştir.

4.2. Tataristan Cumhuriyeti'nde Siyasi Yapı

Rus liderler, SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan özerk cumhuriyet hükümetlerinde, eski Sovyet yetkililerinin sürekliliğini sağlamak için çaba göstermiştir. Bölgesel liderlerle ortak geçmişe sahip olmak ve bu ortak geçmişten faydalanarak yakın ilişkiler kurmak Rus liderler için, ilişkilerinin öngörülebilirliği ve istikrarı açısından son derece önemli olmuştur. Her iki taraf da, ekonomik faydalarını ulaşım ve üretim işbirliği perspektifinden en üst düzeye çıkarmak ve çatışmanın ağır maliyetlerinden kaçmak için olumlu yönde ilişkiler geliştirmeyi tercih etmiştir (Moukharimov, 1997: 220). Yeltsin ve Putin dönemlerinde Tataristan ve Rusya arasındaki ilişki büyük ölçüde farklı gelişmiştir, ancak her iki dönemde de Tataristan "ayrıcılık cumhuriyet statüsünden" yararlanmayı başarmıştır (Balkind, 2009: 25). Tataristan'ın yüksek düzeyde otonomluk kazanması ilk Devlet Başkanı Şeymiyev'in dengeli politikaları sayesinde mümkün olmuştur. Şeymiyev 1991 seçimlerini Yeltsin lehine manipüle ederek, merkezden takdir görmeyi amaçlamıştır. Ancak 1991 seçimlerinde Tataristanlı seçmenlerin sadece %16,4'ü Yeltsin'i desteklese de (Khakimov, 1996: 75) Tataristan bu ilişkiler çerçevesinde 1994 Tataristan Anlaşması ile önemli ayrıcalıklar elde etmiştir. 1994 Antlaşması uyarınca, Devlet Başkanı Yeltsin Tataristan'ın içişlerine müdahale etmemeyi tercih ederken, Başkan Şeymiyev 1996 yılında Rusya'daki seçimler sırasında Moskova'nın üstünlüğünü ve Yeltsin'i desteklemeyi resmi olarak kabul etmiştir (Yemelianova, 2010: 39). Şeymiyev ile Yeltsin arasındaki ilişki iki taraf için de oldukça olumlu ilerlemiştir. Hatta Şeymiyev, Çeçen çatışmasında Federal hükümet ile Çeçenistan arabuluculuk rolü üstlenmiş 1996 yılında Dudaev ve Yeltsin'e barış planı oluşturmuştur. Putin döneminde, Rusya ile Tataristan arasındaki ilişkiler Yeltsin dönemine kıyasla zayıf kalsa da Putin Tataristan'ı göz ardı etmemiştir. Putin'in "yeniden merkezileşme" politikası çerçevesinde Tataristan Cumhuriyeti Federal hükümetin hedefinde olmuştur.

17 Mayıs 2000'de Putin, Rusya Federasyonu'ndaki 89 unsurun, her biri başkanlık temsilcisi olan yedi "federal idari bölge" ya da "okrug" şeklinde örgütleneceğini açıklamıştır. Bu bölgeleri temsil eden elçiler ise, Putin ile iletişim kurmak için bölgesel liderlerin başvuracağı araçlar olarak görevlendirilmişlerdir ve bölgelerindeki federal kurumların çalışmalarını denetlemek gibi geniş yetkiler üstlenmişlerdir. Tataristan'ı da kapsayan Volga Federal Bölgesi'nin ilk elçisi, güçlü bir politikacı olan eski Rusya Başbakanı Sergey Kirienko'dur. Ancak Şeymiyev, Kirienkoya rağmen çoğunlukla doğrudan Putin ile iletişime geçmiştir (Balkind, 2009: 31). Moskova ile ters düşmenin hiçbir şekilde olumlu sonuç vermeyeceğini düşünen Şeymiyev, içerideki gergin atmosferi merkeze yansıtmamıştır. Şeymiyev bu sorunu körüklememek adına Moskova'ya kafa tutmamıştır. Moskova ile geliştirdiği

sağlam ilişkiler sayesinde Tataristan'ın ikinci Çeçenistan'a (3) dönmemesinde Şeymiyev'in rolü büyüktür. Tataristan'ın "ülke içinde ülke" konumunu tehlikeye atacak çıkışlardan kaçınmıştır (Kamalov, 2007: 220-229).

2010 yılında Devlet Başkanlığı makamını Rüstem Minnikhanov devralmıştır. Şeymiyev hali hazırda sahip olduğu "Devlet Danışmanı" statüsüyle; Devlet Başkanına tavsiyelerde bulunmak, merkezi hükümet ile temaslar gerçekleştirmek gibi yetkilerle Tataristan siyasetinde önemli yer tutmaktadır. Öyle ki, yeni Başkan Minnikhanov görevi devraldığı anda hükümeti Şeymiyev'in tavsiyelerine dayanarak kurmuştur. Bakanlık kadrolarının yaklaşık %50'si Şeymiyev'in politik çevresinden oluşurken, Minnikhanov diğer yarısını kendisi tahsis etmiştir (Pavlov, 2010). 2010 yılından itibaren Rüstem Minnikhanov, Şeymiyev'in iç ve dış politikadaki büyük yönlendirmeleri ve Putin'in "merkezileşme" politikasının da etkisinde görevini yürütmektedir. Minnikhanov'un Tataristan'ın bölgesel ekonomik kalkınmasına katkısı oldukça önemlidir. 2008-2009 ekonomik krizinin de etkileriyle, Tataristan'ın uluslararası pazarlara yüksek düzeyde entegre olduğu bir "küresel bölge" olmasını amaçlayan Tataristan 2030 Kalkınma Stratejisi oluşturulmuştur. (Yakovlev, vd., 2004: 13). 1990 yılından itibaren Tataristan Cumhuriyeti Devlet Egemenliği Deklarasyonu, Tataristan Cumhuriyeti Anayasası ve Rusya Federasyonu Anayasası ve Rusya Federasyonu ile Tataristan Cumhuriyeti arasındaki Antlaşma olmak üzere üç önemli belgeyi kabul etmiştir. Bu üç belge birlikte Tataristan Cumhuriyetinin hukuki statüsünü belirlemiş, siyasi istikrar, ekonomik reformlar için temel oluşturmuştur. Tataristan Cumhuriyeti Anayasası'nda Cumhuriyetin hukuki durumu; "Tataristan Cumhuriyeti Anayasası, Rusya Federasyonu Anayasası ve Rusya Federasyonu ile Tataristan Cumhuriyeti arasındaki Antlaşma ile ilintili olarak demokratik bir anayasal devlettir ve Rusya Federasyonu'nun bir unsurudur." şeklinde belirtilmiştir (Tataristan Anayasası md. 1). Tataristan Cumhuriyeti'nde devlet otoritesi, yetkilerin yasama, yürütme ve yargıya bölünmesi temelinde uygulanmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı yetkileri bağımsızdır. Devlet otoritesi, Tataristan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi, Tataristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Tataristan Cumhuriyeti mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır.

Tataristan siyasal kültür ve kurumlarını Rus siyasal kültürü ve devlet geleneğinden bağımsız değerlendirmek, Tatarların Çarlık ve Sovyet Rusya geçişini

³Kökleri 1817'lere kadar giden Çeçenistan Sorunu, SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle yeniden nüksetmiş ve 27 Ekim 1991 tarihinde Çeçenler bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bu tarih RF ve Çeçenistan arasında çözümsüz bir savaşın başlangıcı olmuştur. 2009 yılında Rusya Ulusal Antiterör Komitesi, Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev'in tavsiyesi doğrultusunda, "Antiterör Operasyonu" adı verilen Çeçenistan'daki özel yönetime son verilmesi kararlaştırılmış ve Çeçen-Rus Savaşı resmen sona ermiştir.

göz ardı etmektir. Dolayısıyla hem uygulama hem de teoride Tataristan Cumhuriyeti'nin hükümet sistemi güçlü bir başkan etrafında şekillenen Rus yarı başkanlık modeli ile oldukça benzerlik göstermektedir. Tataristan Cumhuriyeti'nin yönetim şekli 1992 tarihli Tataristan Anayasasına göre belirlenmiştir. Buna göre Tataristan Cumhuriyeti "demokratik bir anayasal devlet"tir. Tataristan Cumhuriyeti Anayasasına ilişkin değişiklikler ancak Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi'nin kararları doğrultusunda veya bir referandum sonucu kabul edilebilmektedir. Tataristan Cumhuriyeti yasa ve diğer normatif yasal düzenlemelerin kabulü de dâhil olmak üzere kendi yasal düzenlemelerini uygulamaktadır (Tataristan Anayasası md. 3). Tataristan Cumhuriyeti'nin yürütme yetkisi Tataristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, Tataristan Cumhuriyeti devlet komiteleri ve Tataristan Cumhuriyeti'nin diğer yürütme organları tarafından oluşturulmuştur (Tataristan Anayasası md. 9).

Yürütmenin başı devlet başkanıdır. Tataristan'da devlet başkanı ve en yüksek yetkilidir. Cumhuriyetin yürütme sistemine başkanlık eder ve Bakanlar Kurulu-yürütme ve idare yetkisini yönetir. Tataristan Cumhuriyeti Devlet Konseyi (Parlamento) ile Bakanlar Kurulu arasında etkileşimini sağlamak, Tataristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun faaliyetlerini denetlemek, Tataristan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun istifası hakkında karar vermek Devlet Başkanının yetkileri arasındadır. Kabine, Devlet Başkanı'na karşı sorumludur. Başkan aynı zamanda her yıl parlamentoya bütçe taslağını sunmakla görevlidir. 30 yaşını aşkın her Tataristan vatandaşı Devlet Başkanlığına aday olabilmektedir. Devlet Başkanı 5 yıllık süreyle seçilir. Bir kişi iki dönemden fazla devlet başkanlığı yapamamaktadır (Tataristan Anayasası md. 91). Aynı zamanda Tataristan Cumhuriyeti Devlet Başkanı, Rusya Federasyonu Devlet Duması'nın bir milletvekili olarak veya Rusya Federasyonu Federasyon Konseyi üyesi olarak görev yapamaz (Tataristan Anayasası md. 92).

Tataristan Cumhuriyeti'nde yargı otoritesi, Tataristan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, genel yargı yetkisi federal mahkemeler, Tataristan Cumhuriyeti Tahkim Mahkemesi ve sulh hâkimleri tarafından kullanılmaktadır.

5. Tataristan Cumhuriyeti'nin Rus Federal Sistemindeki Yeri ve Önemi

Tataristan, RF Federal sisteminde bölgesel uygulamaların sağlam ilerlediği, kendi siyasal geleneği ile aktif bir bölge olan, özerk bir cumhuriyettir. Başta petrol olmak üzere zengin doğal kaynaklarıyla, gelişmiş sanayi altyapısıyla, en kalabalık azınlık grubu oluşturan Müslüman Tatar nüfusuyla ve uluslararası bağlantılarıyla Rusya Federasyonu açısından oldukça önem taşımaktadır. Stratejik bir coğrafi konuma sahip olan Tataristan, Avrupa ve Asya kıtalarının yanı sıra hem Baltık ve Hazar havzasındaki bölgeleri, hem de Slav ve Türk uluslarını birbirlerine bağlayan

bir geçiş ülkesidir. Tatarlar, Avrupa'nın en kuzeyindeki Türk toplulukların başında gelmekte; Orta Asya Müslüman dünyasının da İdil- Ural bölgesindeki uzantısını temsil etmektedirler. Tataristan, Avrasya kültür alanı içinde Hıristiyan ve Müslüman toplumlarını, Slav ve Türk medeniyetlerini bir arada tutan, kültürel toleransın yüksek olduğu bir ülkedir (Atasoy vd., 2014: 315-316).

RF içerisindeki Müslüman ve Türk kökenli azınlık gruplar arasında Tatarlar, köklü devlet gelenekleri, ticari faaliyetleri ve kültürü ile ön plana çıkmaktadır. 1552 yılında Kazan'ın Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle, siyasi liderliklerini kaybeden Tatarlar, bıraktıkları kültürel, askeri ve idari mirasla Rus Çarlığı'nın büyümesinde mühim bir rol oynamışlardır. Büyük oranda yerleşik olan ve bu hayat tarzı ile kültüre sahip Tatar halkı, eğitim ve ticaretle Orta Asya Türklüğünün önemli temsilcilerinden olmuştur. Ticaretteki maharetleri ve görece güçlü maddi durumlarına uygun olarak, eğitim seviyelerinin yüksekliği, Rusya'nın iç siyasetinde etki sahibi Tatarların sayısının da fazla olmasına sebebiyet vermiştir (Dündar, 2014: 169). Bir federe devlet olmasına rağmen merkezi hükümetten oldukça farklı ve özgün kimlik özellikleri taşıyan, hukuki statüsü kendisine denk diğer federe cumhuriyetlere oranla bağımsız tasarruflar gerçekleştirebilme kapasitesine sahip Tataristan Cumhuriyeti'ne yüksek otonomluk sağlayan en önemli belge Rusya Federasyonu ile Tataristan Cumhuriyeti'nin bağımsız otoriteler olarak imzaladığı 15 Şubat 1994'te imzalanan 'Güç Paylaşımı Anlaşması'⁴dir. Bu belgede Tataristan 'Rusya Federasyonu ile birleşik bir devlet' olarak anılmıştır (Tataristan Anayasası md. 1). Bu sıfatla Tataristan bağımsız dış ekonomik ilişkiler geliştirme, alternatif askeri güce sahip olmak gibi bağımsız bir devletin nitelikleri olan yüksek ayrıcalıklar elde etmiştir.

Nitekim Cumhuriyet, sahip olduğu geniş yetkileri kullanmaktan geri durmamıştır. Örneğin; Anayasal olarak, yabancı devletler ve yabancı devletlerin idari ve bölgesel birimleri ile uluslararası ekonomik ilişkilere girme, uluslararası anlaşmalar yapma, diplomatik temsilciler bulundurma yetkisine sahip olan cumhuriyet (Tataristan Anayasası md. 6), merkezi hükümetin çeşitli uyarılarına rağmen diplomatik bir temsilcisini Türkiye Cumhuriyeti'nde (İstanbul'da) tutma konusundaki ısrarcıdır.

Cumhuriyetlerin anayasa hükümlerinin Federasyon Anayasa'sıyla çelişmeyeceği Federasyon Anayasasında belirtilmiştir. Ancak Tataristan bu geniş

⁴10 yıllık periodlar halinde Tataristan Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasında yenilenen bu belge son olarak 12 Temmuz 2017 tarihinde yeniden imzalanmıştır.

Kaynak: <https://www.rferl.org/a/russia-tatarstan-lawmakers-urge-renewal-power-sharing-pact/28611975.html>

Anayasal haklarını kullanırken Federasyon Anayasası ile zaman zaman çelişmektedir. Örneğın Tataristan Anayasası'nın "Tataristan hukuki statüsünü özgür olarak kendisi belirler" (md. 50) ve "Tataristan, egemen bir devlettir ve uluslararası hukukun bir ögesidir" (md. 61) maddeleri Federal Anayasa'nın 66. maddesine aykırıdır.

Rusya Federasyonu Anayasası ile çelişen diğeri bir husus ise, sadece Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının "Devlet Başkanı" unvanını kullanabileceğini belirten bir kanun ile ilgilidir. Hemen hemen tüm diğeri cumhuriyetler bu kanuna uymak için gerekli düzenlemeleri yapmış olsa da, Tataristan "Devlet Başkanı" unvanı kullanmaya devam etmektedir (Stowe-Thurston, 2016: 54).

Tatarların teoride ve pratikte kendilerine tanıdıkları bu ayrıcalıklara kaşı merkezi hükümet tarafından olağanüstü önlemler yürütölmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Rus ve Tatar toplumlarının farklı dil, din ve kültürel özelliklerine rağmen dışarıdan bakıldığında homojen bir görünüm çizmeleridir. Tatar Müftü Galiullin Ruslarla bir arada yaşama konusundaki fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir. "Diğeri ölkeler 200, 100 veya 70 yıl Ruslarla yaşadılar ve bunlara alışmadılar. Biz yaklaşık 500 yıldır sizinle birlikte yaşıyoruz, bizim için Rus ortamı doğal. Varlığınızdan herhangi bir psikolojik rahatsızlık duymuyoruz (Dudoignon, Hisao, 2009: 285)".

Kazanlı sosyolog Rozalinda Musina, Tatar halkının dünya görüşüne dair çalışmalar yürötmektedir. Onun aktardığına göre (Musina, 1998) Tatarlar Ruslara karşı sadece 'hoşgörölü' değil aynı zamanda kültürel ve manevi olarak da onlara daha yakındır.

Gerçekten de Tatarlar bu 500 yıllık süreçte Ruslarla bir bütünü oluşturan farklı parçalar gibi hareket etmişlerdir. Rusların geçirdiği tüm ekonomik, siyasi ve kültürel süreçlerden Tatarlar da fazlasıyla etkilenecek geçmiştir. Öyle ki Şeymiyev ve Tatar toplumunun önemli bir bölümü - belki de çoğunluk - Sovyet geçişini reddetmek istememektedir. Bunun önemli bir nedeni Tatar aydınlarınca da dile getirilmektedir: Sovyet rejiminin başlarında özellikle Lenin döneminde Tatarlara karşı ayrımcılığın üstesinden gelmekle da olsa 400 yüz yıldan sonra ilk defa Ruslar tarafından bir girişim olmuştur. Bununla birlikte, daha derin bir gerekçe olarak Tatar toplumu, 1917 Devrimi'nin pasif bir nesnesi olmayarak entelektüel Tatar çevresinin ideolojisi doğrultusunda bizatihi devrimin bir parçası olmuştur. Tatarların devrime katılımı sadece "emperyal" rejimle mücadeleyle değil, aynı zamanda 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında kültürel ve politik değerlerindeki köklü bir değişimle de açıklanabilir (Benningesen, 2007: 61).

Rusya Federasyonu'nda ise Sovyet sonrası dönemde ihtiyaç hissedilen ve RF'nin artan "yumuşak güç" çalışmalarıyla birlikte ağırlık kazanan bir "üst kimlik" oluşturma fikri giderek belirgin hale gelmektedir. Buna göre bir Tatar kendisine "Tatar kökenli Rusyalı" diyebilir. Dolayısıyla burada, vatandaşlık temelli milliyet tanımlaması ile etnik temelli milliyet tanımlaması arasında sınır koyulmakta, siyasi alanda Rus kimliği, kültürel alanda ise etnik kimlik öne çıkmaktadır (Akhundova, 2015: 95).Ruslardan farklı olarak Tatar kimliğinin en belirgin niteliklerinden biri İslam'dır. İslam dini Tatarların günlük yaşamları üzerinde büyük oranda belirleyici olmasa dahi Tatar reformcuları İslam'ı sadece bir din olarak değil, aynı zamanda dini bir temel üzerinde ruhani ve zamansal birliği birleştiren bir kültür olarak da ele almıştır (Rorlich, 1986:104)."Euroislam" ifadesi, eğitilmiş Tatarlar tarafından dini görünümünü tanımlamak için yaygın olarak kullanılmaktadır; tam olarak ne olduğu tanımlanmamış olsa da, ideolojik yönelim oldukça açıktır. Şeymiyev rejiminin önde gelen ideoloğu RafaelKhakimov, açıkça Euroislam'ın ne olması gerektiği konusundaki resmi anlayışını şu dile getirmiştir (Filatov, 1998: 273):

"Tataristan'da İslam devlet meselelerine müdahale etmez; Anayasaya sıkı sıkıya bağlıdır; bireyciliği ve insanların yaratıcı gelişimini teşvik eder; Tanrı'ya hoş gelen her türlü sosyal aktiviteyi memnuniyetle karşılar ve pazar ekonomisine geçiş için bir teşvikler.Müslüman değerlerini liberalizm ve demokrasi fikirleriyle birleştirmiştir ve bu yüzden 'Euroislam' olarak adlandırılabilir."

Tataristan'da Korkunç İvan döneminden bu yana camiler ve Müslüman ibadethaneleri yasaklanmış mevcut olanlar da yıkılmıştır. Ancak bağımsızlığın ardından Şeymiyev hükümeti yerine bir Ortodoks Katedrali dikilen Ulu Camiyi katedralin tam karşısına yeniden inşa ettirmiştir. Katedrale ise zarar verilmemiştir. Bu şekilde iki büyük dinin ve medeniyetin hoşgörülü birlikteliğini simgelemek istemiştir (Encausse, 2013: 190).Tataristan, siyasi sadakat karşılığında önemli siyasi ayrıcalıkların yanı sıra ekonomik kaynak ayrıcalıkları da elde etmeyi başarmıştır. Özellikle, 1990'lı yıllarda bölgede toplanan vergilerin büyük çoğunluğu RT bütçesine kanalize edilmiş ve cumhuriyet kendi alt kaynakları üzerinde tam kontrol sağlamıştır. Tataristan, bölgesel seçkinlerin önemli ekonomik varlıkların kontrolünü elinde tutmasını sağlayan kendi özelleştirme modelini de hayata geçirmeyi başarmıştır (Bornstein, 2007). Tataristan, Rusya'nın altını büyük brüt bölgesel üretimine sahiptir ve ülkenin beşinci büyük enerji şirketi TATNEFT petrol şirketini kontrol etmektedir. Başkenti Kazan, Rusya'nın en sanayileşmiş ikinci şehridir ve kamyon, uçak ve helikopter üretimi ve petrokimya ve kimyasal üretim tesisleri burada işletilmektedir. Tataristan'da günde 2 milyon dolar civarında bir yatırım gerçekleştiği tahmin edilmektedir (İbrahimov, 2017: 29). Kişi başına düşen ihracat hacmine göre tahmin edilen küresel rekabet gücü Tataristan'da Rusya'nın ortalamasını geçmektedir. 2010 yılından itibaren Tataristan'da kişi başına düşen

emtia ihracatı da Rusya Federasyonu'nun ortalama seviyesini aşımıştır. Sosyal kalkınma alanında, Tataristan'daki işsizlik oranı son 25 yılda Rusya'nın ortalamasının oldukça altındadır (Yakovlev, vd., 2004: 8).

Bölgenin ihracat yapısında, kimyasal ürün ve makine sektörlerinin payı da önemsiz olmamakla birlikte hala yakıt ve enerji sektörleri çok büyük (% 74) yer tutmaktadır. Ülke ekonomisinin motor gücü olan petrolün Tataristan'ın kendi kontrolünde olması Cumhuriyet açısından önemli bir imtiyazdır. Bu imtiyazı garanti eden Rusya Federasyonu ve Tataristan arasındaki 5 Haziran 1993 tarihli anlaşma uyarınca petrol çıkarımı ve dağıtımı her yıl karşılıklı anlaşmalarla belirlenmektedir(Makaryčev ve Valuev, 2002: 16). Böylece Tataristan, Rusya Federasyonu ile her yıl müzakere masasına oturma imtiyazına sahip olmuştur.

Putin'in iktidarı pekiştikçe federe birimler üzerindeki baskı artmaktadır. Son dönemlerde Tataristan'ı en rahatsız eden durum daha fazla verginin toplanmasıdır. Cumhurbaşkanı Rüstem Minnikhanov liderliğindeki cumhuriyet, ekonomisi nedeniyle kısmen harekete karşı koyabilse de huzursuz edici durumlara şahit olmaktadır Örneğin, RF ve Tataristan arasında 10 yıllık periyodlar halinde hayata geçirilen ikili anlaşmanın 2017 yılındaki yenilenme tarihi gecikmiştir. Moskova anlaşmanın bitiş tarihini unutmamıştır ancak kasıtlı olarak geciktirdiği düşünülmüştür. Bu durum Tataristan'a iplerin federal hükümetin elinde olduğuna yönelik bir işaret verdiği şeklinde yorumlanmıştır (Snyder, 2017).

Genel olarak bakıldığında Tataristan'daki genel ideolojik yönelim İslam dünyası ile iyi ilişkiler geliştirme yolunda hareketlilik kazanırken, RF'den siyasal ve ekonomik açıdan kopmamaktır. Tatar elitleri Moskova'yı ya da yerel halkı kışkırtmaksızın politik güç ve ekonomik zenginlik kazanmaya çalışmaktadır. Bu, Rusya'nın diğer bölgelerinde, örneğin Çeçenistan'da sürdürülenden tamamen farklı bir entegrasyon stratejisiyle mümkün olmuştur. Tatarlar baskın Rus medeniyeti içerisinde kendi yaşam tarzlarını, etnik aidiyetlerini ve dini inanışlarını sürdürmeyi başarmıştır. Bu kültürel hoşgörü ve karşılıklı saygı, bu etnik uyum ve barış kuşkusuz Tataristan Cumhuriyetinin siyasal geleceği için de önemli bir avantajdır.

6. Sonuç

Bugünkü haliyle RF'de; hiyerarşik, asimetrik, etnik temelli, 1993 Anayasası ile oluşturulmuş ve federe birimlerle yapılan ikili anlaşmalarla desteklenmiş bir federalizm mevcuttur. Rusya Federasyonu'nun bu düzensiz federal yapısı, devlet yapısının oluşumu ve gelişmesinin bir özelliği olan çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Geniş bir coğrafyaya ve etnik çeşitliliğe sahip olmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu karmaşık yapıda, farklı bölgelerden gelen farklı taleplere,

çeşitli çözüm yolları geliştirilmiştir. İkili Anlaşmalar bu çözüm arayışının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Genel olarak bakıldığında, Rus federal politikası esasen yerel ve ulusal düzeydeki belirli liderlerin etkisi altında gelişen "ad hoc" politikaların sonucu olarak görünmektedir. Rusya'da Federalizm süreci durağan değil dinamiktir. Bazı akademisyenler Rus federalizmini bir sistemden ziyade merkez ve çevre arasında sürekli değişen ve gelişen bir ilişki, bir süreç olarak görmektedir. Siyasi, ekonomik ve coğrafi açıdan homojenlikten uzak olan böyle bir federalizm, RF için özellikle erken Sovyet sonrası dönemde sorunlar yaratmıştır. Bunun en belirgin örneği Çeçenistan sorunudur. Başka bir Çeçenistan vakası daha yaşamak istemeyen RF özellikle Putin'in iktidarıyla birlikte merkezileşme yoluna giderek ayrılıkçı tehditleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. RF'nin bu konudaki hassasiyetinin farkında olan Tataristan ise merkezi hükümeti kısırtmadan bağımsız politikalarını yürütmeye devam etmektedir. Rusya federalizminin içinde yüksek özerklik sahibi olan Tataristan Cumhuriyeti'nin ayrıcalıklı durumunun arkasında, hem RF'den hem de Tataristan'ın kendisinden kaynaklanan siyasi, ekonomik ve kültürel sebepler mevcuttur. RF'den kaynaklanan sebeplerin başında Yeltsin'in iktidar yolundaki politikaları gelmektedir. Yeltsin'in cumhuriyetlere daha fazla bağımsızlık tahsis ederek kendi konumunu güçlendirmek istemesi Tataristan'ın işini oldukça kolaylaştırmıştır. Yeltsin ve Gorbaçov arasındaki siyasi ihtilafların yarattığı karmaşık ortam federe birimler için önemli fırsatlar doğurmuştur. Yeltsin'in "yutabildiğiniz kadar bağımsızlık yutun" çağrısı bu politikasının bir sonucudur.

Bu ihtilaf ortamını değerlendirme konusunda Şeymiyev'in kişisel liderlik becerileri Tataristan tarafına avantaj sağlayan bir diğer durumdur. Derin ekonomik ve sosyo-politik kriz ortamında, federal yetkililer bölgesel seçkinlerin desteğine ciddi bir ihtiyaç duymuştur. Şeymiyev, Moskova'da mevcut iktidar partisi için halkoylarının verilmesini garanti altına alarak ve bölgede etkin siyasi mekanizmaların hızlı bir şekilde oluşturulmasını sağlamıştır. Tataristan'ın güçlü "müzakere pozisyonu" Şeyeymiyev'in Kremlin'le ilişkilerini akıllıca yürütmesi, ilişkilerini daima sıcak tutması ve hatta gerektiğinde ufak tavizler dahi vermekten çekinmemesi ile mümkün olmuştur. Federal Hükümetle ilişkiler karşılıklılık ve çıkarların uyumu çerçevesinde gerçekleşmektedir. Şeymiyev'insükûnetinin, sağduyusunun, ılımlı muhafazakârlığının ve her şeyden önce, 1991'den itibaren ekonomik, politik ve sosyal geçişi müzakere etmede hayati öneme sahip olduğunun altı çizilmelidir.

Yüksek özerklik konusunda, Tataristan'ın tarafının elini güçlendiren önemli faktörlerden biri ise ekonomidir. Tataristan, endüstriyel tekelin, petrokimya, makine mühendisliği, uçak mühendisliği vb. sektörlerde yer aldığı endüstriyel olarak geliştirilmiş bir cumhuriyettir. Ancak RF'nin dış pazarda oluşturduğu otoriter

yönetim algısıyla mücadele eden Tataristan için bu faktörler, pazara hızlı girişi engellemesine rağmen, gelişim için önemli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda endüstrileşmenin yüksek olması cumhuriyette yüksek yaşam standartlarının tahsisi için de gelecek vaat etmektedir. RF içerisinde "donör" pozisyonuyla, kendine yetebilen ekonomisiyle merkezi hükümete karşı eli güçlü bir federe cumhuriyettir. Tataristan'ın uluslararası kara sınırı olmayan, Rusya toprakları ile çevrili bir cumhuriyet olması; Moskova'ya olan coğrafi yakınlığı da iki yönetimi birbirine yaklaştıran diğer bir unsurdur. Atasoy'a göre (2014: 318) bu siyasi, ekonomik ve coğrafi koşullar altında "zorunlu işbirliği ve kaçınılmaz birliktelik" Kazan-Moskova hattındaki ilişkileri belki de en iyi açıklayan tanımlamadır.

Tatar tarihi şuuru ve kültüründe, bağımsızlık orta çağ eski Tatar milliyetçiliği tarihsel mirasına dayanan siyasal bir stratejidir. Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere Tatarlar 600 yıllık Rus himayesinde kalmış da olsalar Tatar etnosunun kimlik özelliklerini günümüze taşımayı başarmışlardır. Yani Tatarlar Rus medeniyetinin içinde tamamen farklı ve köklü bir medeniyet olduklarının farkındadırlar. Bu sayede Tataristan'da egemenlik etnik kimliğin ana faktör olduğu kültürel ve manevi bir olgu olarak algılanmaktadır. İslam dini Tatarlar için bağımsızlık fikrinin gelişmesinde destekleyici bir unsur olmaktadır. Özellikle İslam dininin Tatar milliyetçiliği ile birleştiği "Euroislamcılık", Tatarların kendi özgün kimlikleri ile ortaya koydukları bir ideoloji olması açısından önemlidir. Komünizm sonrası dönemdeki etnik canlanma ve egemenlik baskısı arasında güçlü bir karşılıklı ilişki olduğu düşünülebilir. Tataristan'ın Sovyet sonrası dönemde öncelikli amacı kısa vadede daha fazla bağımsızlık kazanmakken, uzun vadeli planı bir ulus inşası olarak görülmektedir. Bütün bu siyasi ve ekonomik ayrıcalıklara rağmen Tataristan'ı rahatsız eden en büyük sorun şüphesiz merkezi hükümetin giderek artan merkezileşme politikalarıdır. 2-6 Ağustos 2017 tarihlerinde Kazan'da gerçekleştirilen, 41 ülkeden 1000 katılımcıyı bir araya getiren Dünya Tatar Kongresi'nde (www.qha.com.ua), Şeymiyev bu husustaki kaygısını dile getirmiştir. "Federal merkezin haklarımızla ilgili olan ve anayasamızı etkilen uygulamalarını tartışmak zorundayız" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Böyle büyük bir organizasyonda RF ile ilgili kaygılarını dile getiren Şeymiyev, Tataristan'ın merkezin egemenliklerini kısıtlama niyetindeki tasarruflarına karşı sessiz kalmayacağını altını çizen mesajlar göndermiştir.

Kaynaklar

Ağır, O., (2015). Rus Tipi Federalizm , Tsa, Yıl 19, Sayı 1. Ss.27-54.

- Akhundova, J., (2015). Rusya'nın Yumuşak Güç Politikaları, Ekin Yayıncılık, Bursa, Ss.137.
- Alkan, H., (2013). Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık Ve Parlamenter Sistem Işığında Yarı Başkanlık Modelleri, Açılım Kitap, İstanbul, Ss. 352.
- Atasoy, E., (2011). Demografi, Jeopolitik Ve Etnocoğrafya Işığında Rusya, Editör: Abdullah Soykan, Mkm Yayıncılık, Bursa.
- Atasoy, E., Çalışkan, V., Galay, E., (2014) "Beşeri Coğrafya Perspektifinden Tataristan Cumhuriyeti," Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 29, İstanbul, S. 313-343.
- Benningsen, A., (2007). "Marxismorpan-Islamism: Russian BolsheviksAnd Tatar National Communists At Thebeginning Of Thecivilwar", Central Asian Survey, Sayı 6, Ss.55-66.
- Bornstein, M., (2007), "Russia'smassprivatisationprogramme". Communist Economies And Economictransformation, Komünist Ekonomiler Ve Ekonomik Dönüşüm, Sayı:6 No. 4, Ss. 419-457.
- Ceylan, E., (1998). "Tatarlar ve Tatarca", Çağdaş Türk Dili Dergisi, Sayı:121, Ss.11-18.
- Deliömeroğlu, Y., (1997). Tatarlar ve Tataristan, Avrasya Kalkınma Derneği, Ankara, Ss.79.
- Dudoignon, S. A. Hisao, K., (2001). Islam İn Politics İn RussiaAnd Central Asia: (EarlyEighteenthToLateTwentiethCenturies), Kegan Paul Yayın, London, Ss.375.
- Dündar, M.,(2014). "Tatar Mı, Türk Mü, Türk-Tatar Mı? İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Doğu Asya'da Türk-Tatarların Kimlik Sorunu Üstüne", Türkiye Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 18 S:1, Ss.167-174.
- Dünya Tatar Kongresi, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kazan-daki-dunya-tatar-kongresi-yahut-dag-fare-dogurdu/160219/> Tatar Kongresi, Erişim Tarihi: 25.05.2018.
- Encausse, H.C., (2010). İki Dünya Arasında Rusya, Çev.: Reşat Uzmen, Ötügen Yayınevi, Ankara, Ss. 276.
- Filatov, S. (1998). "Tatarstan: At Thecrossroads Of IslamAndOrthodoxy", Religion, &Society, Sayı: 26, No: 3/4, Ss.265-277.
- Ibrahimov, R. (2017). "MoscowAnd Kazan Are At Loggerheads As Tatarstan's Nominal Sovereignty", Ethnogeopolitics, Sayı: 5, No:2, Ss. 25-31.
- Kagarlitsky, B. (2008). Empire Of Theperiphery: RussiaAndThe World System, Rusça Aslından Çev.:Renfreyclarke, Pluto Basım, Londra, Ss. 384.
- Kamalov, İ. (2007). Avrasya Fatihİ Tatarlar, Kaknüs Yayınları, İstanbul, Ss.394.
- Kappeler, A., (1994). CzaristPolicyTowardthemuslims Of The Russian Empire," Ed.: Gerhardsimon, Georgbrunner, Duke Üniversitesi Yayınları, Durham, Ss.400.
- Khakimov, R. (1996), "Prospects Of Federalism İn Russia: A Viewfromtatarstan," Security Dialogue Sayı: 27, No: 1, Ss. 69-80.
- Kjeldsen, S., (1998). "Treatyprocessevolves: The Russian Bilateralpower-Sharing Treaties,"Merkez Ve Doğu Avrupa Anayasa Çalışmaları, Sayı: 24, Ss.363-386.

- Kurat, A. N., (1987). Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 2.Baskı, Ankara.
- Makaryçev, A., Valuev, V., (2002). "External Relations Of Tatarstan: Neither Inside, Nor Outside, But Alongside Russia", Eidgen. Techn. Hochschule, Ss.48.
- Musina, R., Nurievna candidate Of History head Of The Department Of Ethnology Of The Institute Of History Of Tas, Mülakat, 5 Mart 1998.
- Moukharimov, (1997). The Tatarstan Model: A Situational dynamic Beyond The Monolith: The emergence Of Regionalism In Post-Soviet Russia, Ed.: Jodikoehn Ve Peter J. Stavrakis, Wilson Center Basım, Washington, Ss.220.
- Pavlov, O., (2010). A Lesson for Luzhkov? Tatarstan's Shaimiev Shows How To Cling On Top Power, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/oleg-pavlov/lesson-for-luzhkov-tatarstan%E2%80%99s-shaimiev-shows-how-to-cling-on-to-power>, Erişim Tarihi: 20.04.2018.
- Riasanovsky, N.V., Steinberg, M.D., (2011). Rusya Tarihi, İnkılap Yayınları, Çev.: Figen Dereli, İstanbul. Ss.747
- Rorlich, A.A., (1986). The Volga Tatars, Hoover Yayıncılık, Stanford, Ss.288.
- Roskin, M. G., (2009). Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çev: Bahaeddin Seçilmişoğlu, 9. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Russel, M., (2015). "Russia's constitutional structure", Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi.
- Rusya Federasyonu Anayasası, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- Rusya Federasyonu Devlet İstatistik Kurumu http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/en/figures/population/, Erişim Tarihi: 03.15.2018
- Snyder, X., (2017). "In Russia, An Expiration Date On Autonomy", <https://geopoliticalfutures.com/russia-expiration-date-autonomy/>, Erişim Tarihi: 18.05.2018.
- Stepan, A., (2000). "Russian Federalism in comparative perspective, Post Soviet Affairs, Sayı 16, No 2, Ss. 133-176.
- Stowe-Thurston, A., (2016). "A State Of The Union: Federation And Autonomy In Tatarstan", Russian Studies Honors Projects, Macalester Üniversitesi, Ss.68.
- Tataristan Anayasası, <http://tatarstan.ru/file/Constitution%20of%20the%20Republic%20of%20Tatarstan.pdf>, Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- Tataristan Anlaşması, <http://www.kazanfed.ru/docum/dogovor/1/>, Erişim Tarihi: 13.03.2018.
- Tataristan Hükümeti, <http://prav.tatarstan.ru/eng/>, Erişim Tarihi: 13.12.2017)
- Teziç, E., (2008). Anayasa Hukuku, Beta Basım Yayım, 16. Baskı, İstanbul.
- Yakovlev, A.N., Austin, A., Holander, P. (2004), A Century of Violence in Soviet Russia, Yale University Press, Yale.
- Yayla, A., (2015). Karşılıklı Siyasal Sistemler, Adres Yayınları, 4.Baskı, Ankara.
- Yemelina, G. (2010). "Shaimiev's 'Khanate' On The Volga And Its Russian Subjects," Asian Ethnicity Dergisi, Sayı:1, No:1, Ss. 37-52.

Yılmaz, S. H., (2006). Rusya'da Devlet Merkezli Sistem Ve Bürokrasi, Versus Kitap, İstanbul.